

MİSÂK-I MİLLÎ: TÜRKİYE'NİN İSTİKLÂL VE İSTİKBÂL ESASLARI

Cemal GÜVEN*

Öz

Mîsâk-ı Millî (Peymân-ı Millî, Ahd-i Millî)'nin tam ve orijinal metninin ortaya konması ve anlaşılabilir şekilde değerlendirilebilmesi devlet ve millet bekası açısından büyük önem arz etmektedir. Zira Mîsâk-ı Millî devlet ve milletin geçmiş ve geleceğinin kuruluş ve kurtuluş reçetesidir. Genelde bu konu ile ilgili olarak pek çok eserde özellikle de ders kitaplarında tam metin içeriği eksik verilmektedir. Bu da konunun layıkıyla kavratılmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu makalede, Mîsâk-ı Millî'nin tam metin içeriği, hangi şartlarda, nasıl kabul ve ilan edildiği Mebûsan Meclisi Zabıtlarından ortaya konmuştur. Ders kitaplarına konu içeriğinin nasıl ve ne şekilde aktarıldığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan sıkıntılarla ilgili tespitler yapılmış, çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Günümüz Suriye ve Kuzey Irak'taki askerî ve siyasi faaliyetlerimiz Mîsâk-ı Millî çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Mîsâk-ı Millî, Peymân-ı Millî, Ahd-i Millî, Ders Kitapları

NATIONAL PACT: INDEPENDENCE AND FUTURE BASIS OF TURKEY

Abstract

Revelation and comprehendingly consideration of the full and original text of National Pact (National Oath, National Agreement) have great importance for the continuity of the state and nation.

Yet, the National Pact is a warranty of establishment and independence of the nation's past and future. In general, full text content is being provided missing in many works, especially in textbooks. Hence, this results incomprehension of the text.

In this article, the full text content of the National Pact, the conditions in which and how it was accepted, was revealed through the records of the First Turkish Parliament. It's been made some

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye.
cemalguven@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5649-1273
Makalenin Gönderilme Tarihi: 19.08.2018
Makalenin Kabul Tarihi: 29.09.2018
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2018
Makalenin Türü: Araştırma

points about how the text content was transferred to textbooks and the problems arising from this transfer, finally it's been offered a solution. Our military and political activities in Syria and Northern Iraq at the present day have been considered within the framework of National Pact.

Keywords

National Pact, National Oath, National Agreement, Textbooks

GİRİŞ

Peymân-ı Millî, Ahd-i Millî olarak da ifade edilen Mîsâk-ı Millî, Millî Mücadele'nin başka bir deyişle İstiklâl Harbî'nin nihâî hedefidir. Erzurum ve Sivas Kongreleri Beyânnâmeleri bu metnin esasını teşkil etmektedir. Osmanlı Mebûsân Meclisi üyelerinden müteşekkil bir heyet tarafından kaleme alınmış, 28 Ocak 1920'de nihâî hâli ortaya çıkmıştır. Felâh-ı Vatan Grubu'nun tümü yanı sıra diğer mebuslarca da imzalanan ve nihayet Mebûsân Meclisi'nin 17 Şubat 1920 tarihli oturumunda okunarak ittifakla ilan olunan altı maddelik millî sözleşmedir.

Mîsâk-ı Millî'nin tam ve orijinal metninin ortaya konması ve değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Pek çok eserde metin içeriği eksik olarak verilmekte ya da yanlış yorumlanmaktadır. Bu da konunun layıkıyla kavranılamaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, Mîsâk-ı Millî'nin orijinal sûreti ile transkripsiyonu ve sadeleştirilmiş hâli verilecek, Osmanlı Mebûsân Meclisi'nde nasıl kabul ve ilan edildiği ile içeriğinin nasıl anlaşıldığı ortaya konacaktır. Mîsâk-ı Millî'nin yeni Türk Devleti'nin kuruluş aşamasında nasıl ve ne şekilde anlaşıldığı, daha sonraki dönemlerde nelerin eksik aktarıldığı gözler önüne serilecektir.

Sözlük anlamları olarak, Mîsâk: Andlaşma, sözleşme; Ahd (Ahid) : 1. Söz verme, taahhüt. 2. And, yemin. 3. Sözleşme, Mukavele; Peymân: Yemin, and anlamlarına gelmektedir. O halde “*Millî Yemin; Millî Ahd, Millî Söz*” demektir. Kanaatimizce tarihî kavramlar aslıyla muhafaza edilmelidir. Mîsâk-ı Millî'nin içeriğinin anlaşılabilmesi için birkaç kelimedede bir Osmanlı Türkçesi sözlüğüne bakılması lazım gelmektedir. Bu durum Türkçenin daha doğrusu yaşayan Türkçe'nin kelime hazinesi bakımından geldiği hazin durumu gözler önüne sermektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ders kitaplarında –en azından sınıf düzeyine uygun olanlarda– tarihî metinlerin orijinal transkriptleri tam metin olarak yer almalıdır. Böylelikle Osmanlı Türkçesinde yer alan ve hayâtî değeri olan bu kelimeler yaşayan Türkçe'ye de aktarılmış olacaktır. Yeni nesillerin ihyası ve gerçek bir millî tarih şuurunun da verilmesinin yolunun da bu olduğunu düşünmekteyiz.

I. MÎSÂK-I MİLLÎ'NİN OSMANLI MEBÛSÂN MECLİSİ'NDE MÜZÂKERESİ VE İLANI

Mîsâk-ı Millî'nin ilk zabta geçirilmiş orijinal belgesi 28 Ocak 1920 tarihli olup ATASE Arşivi'nde bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından tam sûreti yayımlanmıştır. Altı maddenin yer aldığı ve Meclis Başkanı Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey'in imzasının yer aldığı ana kısım üç sayfadan

müteşekkildir. Buna ilaveten 121 Mebûsân Meclisi üyesinin isim ve imzalarının yer aldığı altı sayfalık ek kısmı vardır (Bayraktar, 2017: 273-277)¹.

28 Ocak 1920 tarihinde Osmanlı Mebûsân Meclisi'nde resmî bir oturum yapılmadığı zabıtlardan anlaşılmaktadır. Bu konunun resmî olarak Meclis'in gündemine 17 Şubat'ta geldiği görülmektedir. Bu tarihe kadar gizli tutulmuştur. İlan edilmesinin sıkıntı doğurabileceği endişesinin yanı sıra, hariciye memurlarınca gerekli incelemeler yapılması ve yabancı dillere tercüme edilmesi için bir sürecin gerekli olması bunun sebepleri arasında sayılabilir (...Eserleri, 2003: 171).

Hüseyin Kâzım Bey'in başkanlığında toplanan Meclis-i Mebûsân'ın 17 Şubat 1920 Salı günü yapılan ikinci celsesinde Edirne Mebusu Şeref Bey "Ahd-ı Millî Beyânnâmesi"nin Parlamentolara ve umûm basına tebliğ edilmesini ve Meclis'te müzâkere edilmesini teklif etmiş ve yapılan oylamada kabul edilmiştir (MMZC, 17 Şubat 1920: 143).

Meclis'te yapılan konuşmalardan anlaşıldığına göre, Ahd-ı Millî Beyânnâmesi, Millet Meclisi namına birtakım beyânât ve tezahürâttr. Müzâkereden kasıt, okunarak zabta geçirilmesinden ibarettir. Yabancı dillere tercümeleri yapılmış bulunmaktadır.

Edirne Mebusu Şeref Bey tekrar söz alarak uzunca bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında (MMZC, 17 Şubat 1920: 144):

"İçimizden herhangi bir hamiyetli arkadaşımız sulh deyince bütün yüreklerinden kopan sadâ hepsini bir yere topladı ve nihayet bütün vicdanlar hep bir yere geldi. Ortaya şu Peymân-ı Müebbed-i Millî çıktı" demiş ve ortaya çıkan metni "Peymân-ı Millî", "Mîsâk-ı Millî" olarak nitelemiş ve bunu Meclis-i Mebûsânı teşkil eden bütün mebusların meydana getirdiğini söyleyerek "bütün muzdarip beşeriyete bir yevm-i huzur vermek için bu cidâl-i mühimmi meydana getiren ve nihaye galiblerin neticede insanları çiğnemek ve esir yaşatmak istemediklerini ilân eden bütün Avrupa düvel-i mütemeddinesi parlamentolarına tevdiini teklif ediyorum" demiş bu sözleri "Bravo" sadâları ve alkışlarla karşılanmıştır.

Bu sözleri üzerine aynen Mebûsân Meclisi zabıtlarına geçen aşağıdaki metni okumuştur. Muhteviyatın daha iyi anlaşılabilmesi için köşeli parantez içerisinde sadeleştirilmiş hâli de tarafımızca konulmuştur.

¹ Altı maddenin olduğu ana metnin orijinal süreti için ayrıca bk. Milli Egemenlik Belgeleri, s. 32-34. Bu kısım Eklere konulmuştur.

“Ahd-i Millî Beyânnâmesi Sûreti*

[Mîsâk-ı Millî, Peymân-ı Millî, Ahd-i Millî]

28 Kânûn-ı sâni (Ocak) 1336 (1920)

(Meclis-i Mebûsân Zabıt Ceridesi, 17 Şubat 1336, s.144-145.)

Osmanlı Meclis-i Mebûsân a'zaları istiklâl-i devlet ve istikbâl-i milletin, haklı ve devamlı bir sulha nailiyyet için ihtiyar edebileceği fedakârlığın hadd-i azamisini mutazammın olan esâsât-ı atıyyeye tamami-i riâyetle mümkünü't-temin olduğunu ve esâsât-ı mezkûre haricinde pâyidar bir Osmanlı Saltanat ve Cemiyetinin devam-ı vücudu gayr-i mümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir:

Birinci Madde- Devlet-i Osmâniyye'nin münhasıran Arab ekseriyyetiyle meskûn olub 30 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1918 tarihli Mütârekenin hîn-i akdinde muhâsım orduların işgali altında kalan aksâmının mukadderâtı, ahâlisinin serbestce beyân edecekleri ârâya tevfikân tâyin edilmek lâzım geleceğinden, mezkûr hatt-ı mütâreke dâhil ve haricinde dînen, örfen², emelen müttehid ve yekdiğerine karşı hürmet-i mütekâbile ve fedakârlık hissiyyâtıyla meşhûn ve hukuk-i irkiyye ve ictimâiyyeleriyle şerâit-i muhâtiyelerine tamamiyle riâyetkâr, Osmanlı İslâm ekseriyyetiyle meskûn bulunan aksâmın hey'et-i mecmuâsı hakîkaten veya hükmen hiçbir sebeble tefrîk kabul etmez bir külldür. (Alkışlar).

[**Birinci Madde-** Osmanlı Devleti'nin, özellikle Arap çoğunluğunun yerleşik olduğu, 30 Ekim 1918'de [Mondros] mütârekesinin imzalandığı sırada, düşman ordularının işgali altında kalan kesimlerin mukadderâtı, halkın serbestçe verecekleri karara/iradeye/reylere uygun olarak belirlenmesi gerekeceğinden, adı geçen mütâreke hattı içinde (Mondros Mütârekesi imza edildiği tarihte işgal edilmemiş olan bölgeler) ve dışında din, kültür ve emel bakımından birleşik ve birbirine karşı hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu olarak soy-sop, toplumsal ve geleneksel hukuklarıyla/haklarıyla bölgesel şartlarını tamamen sayan/saygı gösteren, Osmanlı Müslüman çoğunluğunun yerleşmiş bulunduğu bölgelerin hepsi gerçekten veya hükmen (varılan karar uyarınca) hiçbir şekilde bölünmez bir bütündür.]

* Bu metin Meclis'te 17 Şubat'ta okunduğu halde metnin sonunda tarih 28 Ocak 1920 olarak verilmiştir. Orijinal ve ilk zabta geçen nüshanın zabıtlara geçirildiği ve bu yüzden "... Sûreti" dendiği anlaşılmaktadır. Zabıtlara Meclis'te yapılan tezahürattaki "alkışlar" ve bravo sadaları eklenmiştir. Ayrıca Yeni Gün gazetesinde de 17 Şubat 1920 tarihinde "Mîsâk-ı Millî Programı" başlığı altında tam metin olarak verilmiştir (nr.333, s.2). Mebûsân Meclisi'nde konunun ele alınacağı günün aynı zamanında yayımlanması için basına da metnin verildiği anlaşılmaktadır.

² Eklere de sûreti konulan orijinal metinde "irfânen" olarak yazmaktadır. Yukarıda iktibas ettiğimiz Meclis-i Mebûsân Zabıt Ceridesi'ne "örfen" olarak aktarılmıştır (Yeni Gün gazetesinde de "örfen" olarak yayımlanmıştır). Bazı eserlerde ise "ir-ken" şeklinde yanlış verildiği görülmektedir. Orijinal nüshada verilen "irfânen" kelimesinin anlam itibarıyla daha uygun olduğu söylenebilir.

İkinci Madde- Ahâlisi ilk serbest kaldıkları zamanda ârâ-yi âmmeleriyle anavatana iltihâk etmiş olan Elviye-i Selâse için lede'l-îcâb tekrar serbestçe ârâ-yi âmmeye³ müracaat edilmesini kabul ederiz.

[**İkinci Madde-** Halkı, ilk serbest kaldıkları zaman halkın oylarıyla anavatana katılmış olan üç sancak –Kars, Ardahan (Oltu, Şenkaya ve Olur dâhil), Batum (Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Borçka dâhil)– için gerektiğinde yeniden serbestçe halkoyuna başvurulmasını kabul ederiz.]

Üçüncü Madde- Türkiye sulhüne tâ'lik edilen Garbî Trakya vaziyet-i hukukiyyesinin tesbîti de sekenesinin kemâl-i hürriyetle beyân edecekleri ârâya teb'an vâki' olmalıdır. (Bravo sadâları).

[**Üçüncü Madde-** Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukuki durumunun tespiti de, halkın tam bir serbestlik içinde beyân edecekleri oylara uygun olarak gerçekleşmelidir.]

Dördüncü Madde- Makarr-ı Hilâfet-i İslâmiyye ve Pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye ve Merkez-i Hükûmet-i Osmâniyye olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin emniyeti her türlü halelden masûn olmalıdır. Bu esâs mahfûz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının ticaret ve münakalât-ı âleme küşâdı hakkında bizimle sâir bi'l-umûm alâkadar devletlerin müttefikane verecekleri karar muteberdir. (Alkışlar).

[**Dördüncü Madde-** İslâm Hilafet ve Saltanat Merkezi/Karar yeri ve Osmanlı hükümet merkezi olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak/korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla, Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaret ulaşımına açılması hakkında, bizimle diğer bütün ilgili devletlerin ittifakıyla verecekleri karar geçerlidir.]

Beşinci Madde- Düvel-i İtilâfiyye ile muhâsımları ve bazı müşârikleri arasında takarrür eden esâsât-ı ahdiyye dairesinde ekalliyetler hukuku –memâlik-i mütecâviredaki Müslüman ahâlinin de aynı hukuktan istifâde etmeleri emniyesiyle– tarafımızdan teyîd ve temîn edilecektir.

[**Beşinci Madde-** İtilâf Devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan antlaşma esasları çerçevesinde azınlıklar hukuku –komşu ülkelerdeki Müslüman ahâlinin de aynı hukuktan yararlanmaları güvenesiyle– tarafımızdan teyîd ve temin edilecektir.]

Altıncı Madde- Millî ve iktisadî inkişâfâtımız daire-i imkâna girmek ve daha asrî bir idâre-i muntazama şeklinde tedvîr-i umûra muvaffak olabilmek için, her devlet gibi bizim de temîn-i esbâb-ı inkişâfâtımızda istiklâl ve

³ "âmmeye" kelimesi Zabıt Ceridesinin Osmanlıcasında bulunmaktadır. Yeni harfli baskıda sehven unutulmuştur.

serbesti-i tâmmе mazhar olmamız üssül-esâs-ı hayât ve bekâmımızdır. (Şiddetli Alkışlar).

Bu sebeble siyasî, adlî, mâlî ve sâir inkişâfâtımıza mâni kuyûda muhalifiz. (Devamlı ve sürekli alkışlar).

Tahakkuk edecek düyûnâtımızın şerâit-i tesviyyesi de bu esâsâta muğayir olmayacaktır.

28 Kânûn-ı sâni 1336 [28 Ocak 1920]

[**Altıncı Madde-** Millî ve iktisadî gelişme imkânlarını elde etmek ve daha çağdaş ve intizamlı bir yönetim şeklinde işleri yürütmeyi başarabilmek için, her devlet gibi bizim de gelişme sebeplerimizin temin edilmesinde tam istiklâl ve tam serbestliğe kavuşmamız, varlığımızın ve hayatımızın temel esasıdır.

Bu sebeple, siyasî, adlî, mâlî ve sâir gelişmelerimize engel kayıtlara/bağlara muhalifiz.

Tahakkuk edecek borçlarımızın ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

28 Ocak 1920]"

Ahd-i Millî Beyânnâmesi'ni okuduktan sonra Şeref Bey sözlerini şöyle tamamlamıştır (MMZC, 17 Şubat 1920: 145):

"Efendiler.

28 Kânûn-ı sâni 1336 [28 Ocak 1920] tarihinde bütün Türk ve Osmanlı tebaayı teşkil eden efrâd-ı Milletin intihâbiyle buraya gönderdiği ve bütün muhabbetleriyle, bütün namus-ı Devlet ve Millet ve Dinî müdâfaa ve muhafaza için ittihâd ve ittifak eden umûm arkadaşların burada gösterdikleri azim ve îmânı, tevfikât-ı ilâhiyye, daima kabul edecek ve daima muvaffak edecektir. (Sürekli alkışlar.)". Şeref Bey bu sözleriyle, okuduğu metnin bütün mebusların ittihâd ve ittifakıyla devlet, millet ve dinin muhafaza ve müdâfaası için azim ve îmânının bir eseri olarak ortaya çıktığını ve 28 Ocak 1920'de kabul edildiğini, Allah'ın ortaya konan bu iradeyi kabul edeceğini ve muvaffak kılacağını ifade etmiştir.

Daha sonra söz alan Sinop Mebusu Rıza Nur Bey, Mîsâk-ı Millî'nin bir kısım içeriğinin Mebuslarca nasıl anlaşıldığını ve neye razı geleceklerini de ortaya koyan çok önemli bir konuşma yapmıştır. İtilâf Devletleri devlet ricâlinin sözlerinden örnekler vererek yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

Cihan Harbi'nin ilk yarısında İngiliz Başbakanı Asquith, İngiltere Parlamentosu'nda yaptığı bir konuşmada: Trakya, İstanbul ile civarı ve Anadolu'nun, Türklerin beşiği (Türlere ait) olduğunu söylemiştir.

Cihan Harbi'nin ikinci yarısında İngiliz Başbakanı Lloyd George yaptığı bir konuşmada, İtilâf Devletleri'nin harb maksadını, gayelerini izah ederken şöyle söylemiştir: "Biz, ne Türkiye'yi Payitahtından, Asya-yı suğradâki (Anado-

lu) zengin mâlikânelerinden ve ne de Trakya'dan mahrum etmek için harp etmiyorduz. Bu bölgeler, bilhassa Türk irkiyle meskûndur.”

Lloyd George, yaptığı başka bir konuşmada şunları ifade etmiştir: “Boğazların beynelmilel ve tarafsız kalmak şartıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafazasına ve İstanbul'un Payitaht olarak kalmasına muarız değiliz. Ancak Arabistan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'i eski sahiplerine (Türlklere) iade etmek mümkün olamaz.” Rıza Nur bu üç vesikanın İngiltere Devleti'ne ait olan vesikalar olduğunu, ayrıca bundan başka vesikalar da bulunduğunu söylemiştir.

Rıza Nur sözlerinin devamında, diğer İtilâf Devletleri başbakanları ve siyasî ricâlinin de harbin muhtelif zamanlarında milliyet prensibi için, bütün milletlerin hürriyeti, insâniyet ve medeniyet için harb ettiklerine dair sözler sarf ettiklerini belirtmiştir. Son olarak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un prensiplerinden Türkiye ile alâkalı olan 12. maddeyi şöyle ifade etmiştir:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun şimdiki aksamına hâkimiyet ve emniyet vasi surette temin edilecek, lâkin bugün bu devletin idaresinde yaşayan Milliyetler mevcudiyetlerine müteallik bazı teminata mazhar ve mâniyasızca idare-i mümtâzelerini nemalandırarak fırsata mâlik olacaklardır. Boğazlar, daimi surette açık olup bütün milletlerin gemilerine ve ticaretlerine beynelmilel bir memerr hür teşkil edecektir.”

Rıza Nur bu ifade ettiklerinin Türkiye sulhüyle alâkalı çok önemli ifadeler olduğunu, muhtelif zamanlarda dile getirilmiş olan bu sözleri, yerine getirilenin de onlar açısından bir namus meselesi olduğunu ve resmî devlet politikalarının ifadeleri olarak görülmesinin lazım geldiğini, bütün bunların hayata tatbikinin beklediğini söyleyerek Ahd-ı Millî münasebetiyle bunları hatırlattığını ifade etmiştir. Rıza Nur'un bu ifadeleri Meclis tarafından alkışlar ve bravo sesleriyle karşılanmıştır.

Bu ifadeler çok kıymetli tarihî vesika değeri taşımaktadır. Böylelikle Mebûsân Meclisi üyelerinin I. Dünya Savaşı'nda kaybedilen mütâreke hudûdu dışında kalan Araplarla meskûn topraklara, Türkiye'nin sınırlarına ve Boğazlara ilişkin Mîsâk-ı Millî içeriğini nasıl anladığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre, boğazların beynelmilel ve tarafsız olması, gerektiğine dair ifadeler, seyrü seferin tüm uluslara açık olmasıdır. İstanbul'un işgalden önceki mevcut durumunun muhafazası ile Trakya, İstanbul ve Anadolu'dan mürekkebb –mütâreke hudûdu dâhil– Türkiye'dir.

Mîsâk-ı Millî'nin birinci maddesinde yer alan: “... mezkûr hatt-ı mütâreke dâhil ve haricinde... hakikaten veya hükmen hiçbir sebeble tefrîk kabul etmez bir külldür.” hükmü Rıza Nur'un verdiği örnekler ve mebusların tavrı ele alındığında şu değerlendirmeler yapılabilir: Mondros Mütârekesi imza edildiği tarihte işgal altında kalmamış olan topraklar –bugünkü Türkiye ve aşağıda izah edilecek olan mütâreke hudûdu dâhil– dışında mebusların doğrudan

bir talebi olmadığı –bölünmez bütünlük içinde– yani olmazsa olmazı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira yukarıda detaylarıyla verilen konuşma içeriğine mebusların bir itirazı söz konusu olmadığı gibi alkışlar ve bravo sesleriyle karşılamışlardır. Aksi takdirde “Arabistan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin’i eski sahiplerine (Türklere) iade etmek mümkün olamaz.” ifadelerine karşı gelinmesi gerekirdi.

II. MİSÂK-I MİLLÎ’NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mîsâk-ı Millî’nin maddeleri tekrar yazılmadan içerikleri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

II. I. Birinci Madde: Mütâreke Hudûdu; I. Dünya Savaşı’nda Kaybedilen Toprakların Geleceğinin Tayini; Bölünmez Bütünlüğün Esasları

Mîsâk-ı Millî ile ilgili olarak pek çok eserde eksik ya da yanlış aktarımın yapıldığı madde içeriği birinci maddedir. Bu problemi çözümlen yol, konunun verileceği yerlerde maddenin tam metin olarak ya da doğru sadeleştirilmiş hâliyle verilmesidir. Bundan sonraki mesele ise 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütârekesi imzalandığında “hatt-ı mütâreke”nin neresi olduğunun bilinmesi ve anlaşılmasıdır.

Yine işgal altında kalan Arap-İslâm çoğunluğuyla meskûn⁴ yerlerin mukadderatının belirlenmesinin halkın serbest oyuna başvurulması gerekir kısmı da pek çok eserde zikredilmemektedir.

“Mezkûr hatt-ı mütâreke dâhil ve haricinde... hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir külldür.” ifadelerindeki “ve haricinde” kısmı da pek çok eserde yer almamakta, “...dâhilinde...” şeklinde verilmektedir. Böyle okunduğunda bir anlam bozukluğunun olmadığını ancak içeriğin bütünüyle değiştiğini belirtmemiz gerekmektedir. Mîsâk-ı Millî’den “... ve hâricinde...” kısmının “...dâhilinde...” şeklinde özellikle sonradan çıkarıldığına dair işaretler de vardır. Tevfik Bıyıklıoğlu bununla ilgili şu bilgileri vermektedir: 10 Mayıs 1921 tarihinde TBMM’de kurulan “Anadolu ve Rumeli Müdâfâa-i Hukuk Grubu” nizamnamesinin ana içeriği Mîsâk-ı Millî’nin esaslarıdır. Ancak Mîsâk-ı Millî’nin birinci maddesinde yer alan “hattı mütâreke dâhil ve haricinde...” hükmünden “hariç” kelimesinin Mustafa Kemal Paşa tarafından çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Mîsâk-ı Millî’nin daha sonraki metinlerinde bu “hariç” kelimesinin çıkarıldığı görülmüştür (Bıyıklıoğlu,1981: 171).

⁴ I. Dünya Harbi’nde (1914-1918) Osmanlı Devleti’nin işgal edilen toprakları şöyledir: Irak (Musul, Bağdat, Basra Vilâyetleri); Suriye (Halep, Şam Vilâyetleri); Ürdün (Şam Vilâyeti); İsrail (Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı); Lübnan (Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı); Filistin (Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı); Suudi Arabistan (Mekke Şerifliği, Al-Ahsâ Vilâyeti, Necid Kazası); Yemen (Yemen Vilâyeti). Bunların dışında ve farklı olarak Kıbrıs, savaşın başında İngiltere tarafından ilhak edilmiş ve Lozan’da İngiltere’ye verilmiştir.

Birinci maddenin tamamı dikkatle okunduğunda ilk kısmında mütâreke hudûdu dışında kalan Arap-İslâm ahâlisiyle meskûn yerlerin geleceğinin belirlenmesi halkın serbest oyuna başvurulması gerekir derken, devam eden cümlelerde “*ve haricinde...*” kelimesiyle bu bölgelerin de (Arap-İslâm çoğunluğuyla meskûn) hiçbir şekilde ayrılmaz bir bütün içinde olduğunun vurgulanması aslında bir bütünlük oluşturmamaktadır. Umûmî (Sivas) Kongre Beyânnâmesi’nin birinci maddesi: “...30 Teşrîn-i evvel 1334 (1918) tarihindeki hudûdumuz dâhilinde kalan ve her noktası İslâm ekseriyet-i kahiresiyle meskûn olan memâlik-i Osmâniyye aksâmı yekdiğerinden ve câmia-i Osmâniyye’den gayr-i kabîl-i tecezzî ve hiç bir sebeble iftirak etmez bir küll teşkîl eder...” şeklindedir⁵. Burada görüldüğü gibi “*hudûdumuz dâhilinde kalan*” ifadeleri, Mîsâk-ı Millî’nin birinci maddesinde “*hudûdumuz dâhilinde ve haricinde kalan*” şeklinde ifade edilmiştir.

Aslında Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak 7 Şubat 1920 tarihli Rauf Bey’e gönderdiği bir yazıda Mîsâk-ı Millî’de “...Mütâreke hattı dâhil ve haricinde kalan memleketlerin ayrılmaz olduğundan bahsediliyor. Eğer böyle ise, sınır hakkındaki prensiplerimizle esaslı bir fark yapılmıştır...” sözleri üzerine Rauf Bey gönderdiği cevabî yazıda: Ahitte esasın milliyet olduğunu, Mütâreke sınırı, bu milliyetler sınırının genel olarak göstermek vesilesiyle zikrolunduğunu, bu şekilde Türk olan Süleymaniye ve Kerkük’te iddiamıza dâhil olduğunu, herkesin bu fikirde olduğunu beyân etmiştir (... Eserleri, 2003: 171).

Heyet-i Temsiliye Dönemi toplantı ve yazışmaları incelendiğinde Suriye ve Irak’ın bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Türkiye ile bir konfederasyon kurulması şeklinin de düşünüldüğü ve bunun mümkün olabileceği kanaatinin taşındığı görülmektedir. TBMM açıldıktan sonra da Suriye ile federasyon fikrinin bir süre devam ettiğiyle ilgili İngiliz gizli raporları bulunmaktadır (Tanör, 1998: 83).

Erzurum ve Umûmî (Sivas) Kongre Beyânnâmelerinde de “...30 Teşrîn-i evvel 334 (Ekim 1918) târihindeki hudûdumuz dâhilinde kalan...” şeklinde ifade edilen; Mîsâk-ı Millî’de “...hatt-ı mütâreke” şeklinde ifade edilen yer, yani Mondros Mütârekesi imzalandığında mütâreke hudûdu neresidir? Ayrıca nihâî çatışmaların yaşanmış olduğu harb bölgesinde (güney cephesinde) işgal altında kalmamış olan yerler nerelerdir? Bütün bunların bilinmesi ve doğru anlaşılması gerekmektedir.

Mondros Mütârekesi’nde belirlenmiş bir sınır çizgisi (mütâreke hudûdu) bulunmamaktadır. Kaldı ki bir sınır hattı çizilmiş olsa bile bunu 7.

⁵ Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları; TTK Yay., Ankara 1999, 113-115; Nutuk, Vesika No: 130.

ve 24. maddeler anlamsız kılacaktır. Zira bu maddeler içeriğine göre İtilâf Devletleri bir bahane ile istedikleri bölgeyi işgal edebileceklerdir. Bir diğer husus da Mütâreke'nin 16. maddesine göre: "Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de, Irak'ta tüm garnizonların en yakın Müttefik komutanına teslim olmaları... düzenin korunması için gerekenler dışında, tüm birliklerin Kilikya'dan çekilmesi" dir (Soysal, 1989:13). Suriye, Irak, Kilikya'nın sınırları ve bunu gösteren bir haritanın nasıl olduğu henüz netlik kazanmamıştır. Mondros Mütârekesi'nin bu içerikleri incelendiğinde bir muğlaklığın olduğu görülmektedir. Bu duruma göre, sonucun nasıl tecelli edeceği ilerleyen dönemde verilecek mücadelenin neticesine göre şekillenecektir.

Mütâreke hudûdunun neresi olduğu Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihli Meclis oturumundaki konuşmasından anlaşılmaktadır. Mütâreke'den Meclis'in açılışına kadarki siyasî ahvalle ilgili olarak yaptığı bu konuşmada mücadele esaslarının temeli olan Erzurum Kongresi'nden bahsederken şunları söylemiştir⁶:

"... Mütârekenâmenin imza olunduğu 30 Teşrîn-i evvel 1334 [Ekim 1918] tarihinde çizdiği hudûd, hudûdumuz olacaktır. Vatanımızın hudûdu olacak bu hudûdu ihtimal teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmek istemediğim için şu suretle izahat vereceğim: Şark hudûduna Elviye-i Selâseyi dâhil ederek tasavvur buyurunuz. Garb hudûdu Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük tebeddülât Cenûb hudûdunda olmuştur. Cenûb hudûdu İskenderun cenûbundan başlar. Halep'le Katıma arasından Cerablus köprüsüne müntehî olur bir hat ve şark parçasında da Musul vilâyeti Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki mintakayı yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler, bu hudûd sırf askerî mülâhazat ile çizilmiş bir hudûd değildir, hudûd-ı millîdir. Hudûd-ı millî olmak üzere tesbit edilmiştir. Fakat bu hudûd dâhilinde tasavvur edilmesin ki, anâsır-ı islâmiyeden yalnız bir cins millet vardır. Bu hudûd dâhilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve anâsır-ı sâire-i islâmiye vardır. İşte bu hudûd memzûc bir halde yaşayan, bütün maksatlarını, bütün mânasiyle teohidetmiş olan kardeş milletlerin hudûd-ı millîsidir. (Hepsi islâmîdir, kardeşler sesleri). Bu hudûd meselesini tesbit eden maddenin içerisinde büyük bir esas vardır. Fazla olarak o da bu vatan hudûdu dâhilinde yaşayan anâsır-ı islâmiyenin her birinin kendine mahsus olan muhitine, âdatına, ırkına mahsus olan imtiyâzâtı bütün samimiyetle ve mukabilen kabul ve tasdik edilmiştir. Bittabi buna ait teferruat ve tafsilât yoktur. Çünkü bu tafsilât ve teferruata girmenin

⁶ TBMM ZC, Devre: 1, İctima Senesi 1, 2. Celse, 24.04.1920, s.16.

Mustafa Kemal Paşa'nın Yukarıda verilen konuşması Nutuk'ta şöyle ifade edilmiştir: "Mütareke akdolunduğu gün ordularımız fiilen bu hatta hâkim bulunuyordu. Bu hudûd İskenderun Körfezi cenubundan, Antakya'dan, Halep ile Katma İstasyonu arasında Cerablus Köprüsü cenubunda Fırat Nehri'ne mülâki olur. Oradan Deyrzor'a iner; badehu şarka temdit edilerek Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi ihtiva eder. Bu hudut ordumuz tarafından silahla müdafaa olunduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt anasirle meskûn aksam-ı vatanımızı tahdid eder." Bkz. Nutuk, C.III, Vesika No: 220, s.1186.

zamanı da değildir. İnşallah, mevcudiyetimiz tahlis edildikten sonra (İnşallah sadâları) kardeşler beyninde hal ve fasedileceğinden bırakılmış ve teferruatına girişilmemiştir...".

Bu cümlelerden Türkiye'nin güney hudûdunun neresi olduğu aşikâr bir şekilde anlaşılmaktadır. Yukarıda bahsedilen yerler Erzurum Kongresi Beyânnâmesi'nin 1. ve 6. maddeleri içeriğidir. Böylelikle mütâreke hudûdunun neresi olduğu ve burada yaşayan halkın millî birlik ve beraberliğinin ne şekilde olduğu, millet ve devlet bekasının nasıl mümkün olacağı, ancak burada belirtildiği halde –bu anlam Mîsâk-ı Millî'nin birinci maddesi içeriğindedir– devamın, birliğin ve bölünmez bütünlüğün mümkün olacağı tekrar izah edilmiştir. Bir de özellikle göze çarpan husus Mîsâk-ı Millî'de yer alan "... ve haricinde" ifadesiyle ortaya çıkan, yani I. Dünya Harbî'nde kaybedilen bölgelerin ayrılmaz bütünlüğünden, yapılan konuşmada bahsedilmemiştir. Anlaşılan Mustafa Kemal Paşa tarafından özellikle Erzurum Kongresi ve dolayısıyla Sivas Kongresi'nde esas olan mütâreke hudûdu ayrılmaz bir bütünü içerisindedir gösterilmiştir. Mîsâk-ı Millî'deki kısım –Araplarla meskûn yerlerin de bölünmez bütünlüğü– yukarıda farklı örneklerde de gösterildiği gibi bir nevi görmezden gelinmiştir. Kanaatimizce de, hayata tatbik edilebilir olan, mütâreke hudûdu dâhilindeki bölgelerin ayrılmaz bütünlüğüdür. Elbette gönüllerin arzusu 1914 yılı sınırlarının korunabilmesidir ancak bu mümkün olamamıştır.

Aslında Mütâreke hudûdu dışında kalan Araplarla meskûn yerlerde halkın iradesine başvurulması gerektiğiyle ilgili içerik değerlendirilecek olursa, sadece bu kısım ile ilgili olarak Mîsâk-ı Millî'de hedefin geniş tutulduğu fakat şartlar gereği elde edilebilenlerle yetinildiği söylenebilir.

Suriye sınırimız 20 Ekim 1921 tarihli Fransızlarla yapılan Ankara İtilâfnâmesi ile belirlenmiştir. (Lozan Antlaşması ile de aynen kabul edilmiştir). Fransa temsilcisi ile görüşmelerde bulunan ve imzalayan Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey hatıratında (Tengirşek, 2001: 297-299):

"Millî Mücadele arazi için yapılmıyor, Osmanlı topraklarının dörtte üçünü oralardaki halkın iradesine bıraktık. Biz ancak istiklâl için mücadele ediyoruz..."

Hudut meselesinde çok uğraştık. Demiryolu plâtförmünün hudut olamayacağını Fransız murahhasa söyledik... sözlerimizi Franklin Bouillon'a kabul ettirmeye muvaffak olamadık. Bir de Sovyetlerle muahhededen sonra Avrupa'ya da Fransa tarihiyle bir pencere açmaya şiddetle muhtaç olduğumuz için zaruri kabule mecbur olduk. Fevzi Paşa cenupta Türkiye'nin tabii hudûdunun Âsi nehrinin dirseğinden Fırat'ın dirseğine çekilecek bir müstakim hattı ve oradan Fırat'ı takip ederek aşağıda Musul vilâyetini bizde bırakarak İran hudûduna ulaşan hudut olduğunu söylediler. Tabii ben de bu fikirde idim. İtilâfnâme ile çizilen hudûdun Türkiye için zorla kabul edilmiş olduğunu o hudûdun cenûbunda kalan Türk toprakları ve halkı bizim için

asla unutulmayacak, bir gün Türkiye'ye geri gelecek aziz memleketler olduğunu, bunu Türk çocuklarının mukaddes bir vazife bileceklerini defeatle Franklin Bouillon'a söylemekten geri kalmadım." demektedir.

Bu bilgilere göre, güneyde bugün itibariyle Mîsâk-ı Millî sınırları dışında sadece Musul, Kerkük, Süleymaniye bölgesi Türkiye hudutları dışında kalmamıştır. Halep'in kuzeybatısından Musul, Süleymaniye ve Kerkük vilayetlerini de içine alan hat, mütâreke hudûdudur. Bu anlamda Mîsâk-ı Millî'ye göre ayrılmaz bir bütündür, doğrudan vatan toprağıdır. Bugün pek çok eserde ve ders kitaplarında Suriye sınırlarımızın güneyinde yer alan, yukarıda belirtilen hat içerisinde kalan bölgeler göz ardı edilmekte, hatta hiç bahsi geçmemektedir. Yusuf Kemal Bey'in yukarıda verilen cümleleri çok mânidârdır, bugün Suriye iç savaşının geldiği nokta ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin neredeyse bahsi geçen bu bölgelerde mecbur kaldığı askerî harekâtı ve hizmetleri tekrar tekrar Yusuf Kemal Bey'in cümlelerini hatırlatır mahiyettedir.

Mîsâk-ı Millî sınırları ile ilgili olarak olarak şu örneklerin verilmesi yerinde olacaktır.

TBMM açıldıktan sonra Hatay'dan kaçıp, Adana'da Müdâfaa-i Hukuk faaliyetlerinde bulunan Tayfur Sökmen Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektupta: "*Sancak (Hatay) Mîsâk-ı Millî'ye dâhil midir?*" diye sormuş, aldığı cevapta: "*Türklerin yaşadığı her yer, Mîsâk-ı Millî'ye dâhildir.*" Yine kendisine Berlin'den mektup yazan Talat Paşa'ya verdiği bir cevapta: "*Türkçe ve Kürtçe konuşulan bütün vilayetlerimiz bizim olacaktır.*" (Köstüklü, 2000: 195). Görüldüğü üzere sınırlarımızın nereler olması gerektiği belîğ bir şekilde ifade edilmiştir.

Mîsâk-ı Millî üzerinde en yoğun eleştiriler Meclis'te, Musul meselesi üzerinde olmuştur. Mebusların, özellikle İzmit Mebusu Sırrı Bey'in itirazları üzerine Mustafa Kemal Paşa yaptığı konuşmada:

"... Bazı arkadaşlarımız, mesela Sırrı Bey gibi arkadaşlarımızın, medâr-ı kelâmı Mîsâk-ı Millî oluyor. Heyet-i Murahhasa Mîsâk-ı Millî'yi mahvetmiş. Heyet-i Vekile Mîsâk-ı Millî'yi feda etmiş. Ben de diyorum ki Sırrı Bey Mîsâk-ı Millî'nin ne olduğunu anlamamıştır... Mîsâk-ı Millî şu hat bu hat diye hiçbir vakitte hudûd çizmemiştir. O hudûdu çizen şey milletin menfaati ve Heyet-i Celîlenin isabet-i hazarıdır. Yoksa bu haritası mevcut bir hudûd yoktur... Musul meselesinin hallini muharebeye girmemek için bir sene sonraya tâ'lîk etmek demek, ondan sarf-ı nazar etmek demek değildir. Belki bunun istihsâli için daha kuvvetli olabileceğimiz bir zamana intizardır..." (TBMM GCZ 27.02.1923: 1318). Bu sözler üzerine Sırrı Bey: "...Mîsâk-ı Millî'nin, bendeniz, mingayrı haddin, muharrirlerindenim" demiş, Mustafa Kemal Paşa da: "*Keşke yazmaya idiniz. Başımıza çok belâ koydu-*

nuz. Yani bugün katiyeti ihlâl eder sözlerden başka bir şey yapmadınız.” demiştir. Oturuma 15 dakika ara verilmiştir (TBMM GCZ, 27.02.1923: 1319).

İkinci celsede benzer tartışmalar devam etmiş, Lâzistan Mebusu Abidin Bey: “... Paşa Hazretlerinin son beyânâtlarında kendi nokta-i nazarımdan anladığımı Mîsâk-ı Millî yoktur. İsteddiğimiz gibi bir harita çizeceğiz” sözlerine Mustafa Kemal Paşa: “Demedim öyle bir şey” cümlesiyle cevap vermiştir (TBMM GCZ, 27.02.1923: 1321).

Burada verilen Meclis konuşma metinlerinden de anlaşıldığı üzere, I. Meclis Mîsâk-ı Millî’yi anlama ve uygulama noktasında Hükümetle tam uyumlu çalışmamıştır. Meclis daha tavizsiz ve pervasız gerekirse harbi göze alacak bir tutum sergilemektedir. Lozan Barış Konferansı’nın sürdüğü dönemde giderek bir çıkmaza girilecek ve Meclis kendisini fesh ederek yeni seçimler yapılacak ve nihayet II. Meclis ilk olarak Lozan Barış Antlaşması’nu onaylayacaktır. Lozan’dan arta kalan meseleler yeni Türkiye’nin en önemli meselelerini teşkil edecektir.

II. II. İkinci Madde: Elviye-i Selâse

Elviye-i Selâse, Kars, Ardahan (Oltu, Şenkaya ve Olur dâhil) ve Batum (Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Borçka dâhil) sancaklarından oluşan bölgeye verilen isimdir. Bu bölge 1877–1878 Türk-Rus Savaşı sonrası Berlin Antlaşması’yla savaş tazminatı olarak Rusya’ya verilmiş ve 40 yıl bu statü devam etmiştir. 3 Mart 1918 tarihinde Türkiye ve Sovyet Rusya arasında yapılan Brest-Litovsk Antlaşması ile tekrar anavatanına katılmıştır (Bakan, 2008).

Brest-Litovsk Barış Antlaşması gereğince Kars, Ardahan ve Batum’da yapılması öngörülen plebisit hazırlıklarına başlandı. 1918 Ağustos’unda tamamlanan plebisit sonucunda 1.693 çekimser, 441 ret oyuna karşılık, 85.129 olumlu oyla Kars, Ardahan ve Batum Osmanlı Devleti’ne katıldı. Ancak Sovyet Rusya 20 Eylül 1918 tarihinde verdiği bir notayla bölgede yapılan plebisiti tanımadığını ve Brest-Litovsk Barış Antlaşması’nın feshe edildiğini bildirdi. Sovyet Rusya’nın bölgenin boşaltılması ve buralarda yeni bir plebisite gidilmesi yönündeki baskıları sürerken Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütârekesi’ni imzalayarak I. Dünya Savaşı’ndan çekildi (Akgül, 2005: 128).

Mondros Mütârekesi’nin hükümlerine göre Osmanlı Devleti 1914’teki sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Bazı bölgelerden çekilme sürerken bir yandan da Kars ve Batum İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Nihayetinde 1914 sınırlarına çekinilmiştir. Daha sonra Kars’ta Ermeniler Batum’da Gürcüler hâkim olacak, ancak TBMM kuvvetleri bu bölgeleri tekrar alacaktır. Bununla birlikte Sovyet-Rusya özellikle Batum’u ilk fırsatta yeniden elde etmek isteyecektir. Batum TBMM Hükümeti ve Sovyet Rusya arasındaki barış görüşmelerinde önemli bir yer tutmuştur. 16 Mart 1921 Moskova Ant-

laşması ile Kars, Ardahan Türkiye'ye bırakılmış, Batum ise Sovyet-Rusya'ya bırakılmak zorunda kalmıştır (Bakan, 2008).

II. III. Üçüncü Madde: Batı Trakya

Trakya bölgesinin Yunanistan'da kalan Türk yerleşim bölgelerinin bulunduğu Batı Trakya; Dedeağaç, Gümölcine, İskeçe, Kumçiftliği, Dimetoka, Sofulu, Ferecik, Şapçı, Simavna adlı yerleşim birimlerinden oluşmaktadır.

Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı'nda Batı Trakya ve Doğu Trakya dâhil Balkanların tümünü kaybetmiştir. Trakya'nın tamamı birkaç hafta içerisinde Bulgarlarca işgal edilmiştir. Nihayetinde II. Balkan Savaşı ve sonrası yapılan İstanbul Antlaşması ile Edirne, Osmanlı Devleti'nde kalırken Batı Trakya Bulgaristan'a bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda ise Fransa Batı Trakya'yı müttefikler adına işgal etmiş, "*Müttefiklerarası Trakya Hükümeti*" kurulmuştur. Sevr Antlaşması'nın esaslarının belirlendiği süreçte Yunanlara Batı Trakya'yı işgal izni verilmiş ve 14 Mayıs 1920'de Yunanlar bu bölgeyi işgale başlamışlardır. Lozan Barış Antlaşması'yla Batı Trakya Yunanistan'a verilmiştir (Gülmez & Akdeniz, 2017).

Mîsâk-ı Millî'nin Batı Trakya ile ilgili içeriği tatbik edilememiştir. Serbest bir halk oylaması yapılamamıştır. Kahir Türk ekseriyetinin olduğu bu bölgede böyle bir yola başvurulabilseydi elbette Türkiye'yi tercih edeceklerdi. Ancak bölge Yunanistan'da bırakılmasına rağmen İstanbul Rumlarına karşı Batı Trakya Türklerinin mübadele kapsamı dışında bırakılması kıymetlidir. Bugün için bölgede 150 bin civarında soydaşımız yaşamaktadır. Yunanistan, Avrupa Birliği'ne girdiğinden beri bölgede yaşayan Türklerin hak ve hukukları konusunda –birtakım sıkıntılar devam etse de– eski dönemle kıyaslanamayacak gelişmeler kaydedilmiştir.

II. IV. Dördüncü Madde: İstanbul ve Boğazlar

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na girerken boğazları kapatmıştır. Çanakkale Muharebesinde İtilâf Devletleri'nin asıl gayesi boğazları açmaktır. Harb sürecinde bu mümkün olmamıştır. Ancak nihayetinde mütâreke şartları çerçevesinde bölge teslim edilmiştir.

Mondros Mütârekesi'nin tatbik sürecinde Boğazlar ve İstanbul İtilâf Devletleri'nce öncelikli olarak işgal edilen bölgedir. Kasım 1918'den Ekim 1923'e kadar bölge işgal altındadır. Mîsâk-ı Millî'nin dördüncü maddesine dikkat edilirse "*İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin...*" şeklinde başlamaktadır. Bugün ders kitapları dâhil pek çok eserde "*Makarr-ı Hilâfet-i İslâmiyye ve Pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye ve Merkez-i Hükümet-i Osmâniyye olan ...*" kısmı yer almamaktadır. Bu da konunun eksik anlaşılmasına yol açmaktadır. İtilâf Devletleri'nin amacı, İstanbul'u Türklerden almak, beynelmilel bir bölge hâline getirmek, halife ve sultanı İstanbul'dan Anadolu'ya (Bursa, Konya) kovmaktır. Aslında dördüncü maddede denmek istenmektedir ki,

İstanbul İslâm Hilafetinin karar yeridir. Osmanlı Devleti'nin Pâyitahtıdır, Osmanlı Hükümeti'nin Merkezidir. Böyle bir İstanbul olmak ve kalmak şartıyla, İstanbul ve Marmara Denizi her türlü halelden masun olmak şartıyla, Boğazların ticaret ve seyrüsefere açılması konusunda bütün alâkadar devletlerin birlikte verecekleri kararın geçerli olacağı ilan edilmiştir.

İngilizlerin Boğazlar üzerindeki asıl politikaları, boğazların öncelikle kendilerine açık olmasıdır. Bunun için büyük bir harbi göze alabilecekleri bilinmektedir. Bu yüzden egemenlik haklarımızın korunması karşılığında buna olumlu yaklaşıldığı ve işbirliği içinde hareket edileceği ifade edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruzun başarıyla sonlandığı 12 Eylül 1922'de Daily Mail gazetesi muhabiri G. Ward Price'a verdiği demecinde, artık muharebeye devamı sebep kalmadığını, kendisinin ciddi surette barış taraftarı olduğunu belirterek "... İsteklerimiz zaferden önceden neyse, kazandığımız zaferden sonra da aynıdır. Meriç nehrine kadar Trakya'yı ve İstanbul'u istiyoruz. Boğazlardan serbest geçişi sağlamak için her türlü teminat gösterilmesine hazırız ve Boğazlar bölgesini silâhtan arındırabiliriz de..."(Güven, 2012: 261).

Gerek Mîsâk-ı Millî'nin ilan edildiği dönemdeki zor şartlar, gerekse de Yunan denize döküldükten sonra Türk ordularının muzafferan boğazlara doğru ilerlemesi döneminde, barış taleplerimizde bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Zaferle beraber yeni taleplerde de bulunulmamıştır.

Lozan Barış Antlaşması ile Boğazların her iki yakasında 15 kilometrelik bir bölge silâhtan arındırılmıştır. Boğazların idaresi Boğazlar Komisyonuna bırakılmıştır. Savaş gemilerinin boğazlardan geçişi belirli esaslara bağlanmıştır.

Boğazlar Bölgesi'nin Cemiyet-i Akvâm güvencesine bırakılarak silâhtan ve askerden arındırılması ve Boğazlar Komisyonu idaresine verilmesi Mîsâk-ı Millî'de belirtilen içerik ile uyuşmamaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin egemenlik haklarında Mîsâk-ı Millî'ye daha yaraşır gelişmeler kaydedilmiştir. Elbette gönüllerin arzusu Boğazlarda 1453 statüsüne dönülebilesidir. Bunun seyri de Türkiye'nin gücü ve kuvvetiyle doğru orantılı olacaktır.

II. V. Beşinci Madde: Azınlıklar

Osmanlı Devleti'nin en önemli meselelerinden biri azınlıklar meselesidir. İstiklâl Harbi'nde de Rum ve Ermeni meselesi devam etmiştir.

Mîsâk-ı Millî'nin azınlıkların hukuku meselesi ile ilgili beşinci maddesi uygulama anlamında çok farklı bir şekilde tecelli etmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda azınlık haklarıyla ilgili maddeler vardır. Daha sonra hilafetin ilgası, şer'i mahkemelerin lağvıyla devam eden süreç 1926 ve devamında bütün hukuk düzeninin temelinden değişmesiyle, batı hukukuna uyum

sağlanmışır. Böylece Türkiye halkının bütünü aynı hukuk düzenine tabi olmuştur.

Türkiye’de azınlıklar, hukukta ve hak paylaşımında Türk vatandaşlarıyla eşit haklara sahiplerdir. Bunun yanı sıra azınlık olmalarından elde ettikleri, din, dil, kültürel, sosyal ve hukuksal hakları ayrıca güvence altındadır.

Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye’de yaşayan azınlıkların hakları belirlenmiştir. Mîsâk-ı Millî’de beşinci maddede geçen, “...azınlıklar hukuku – komşu ülkelerdeki Müslüman ahâlinin de aynı hukuktan yararlanmaları güvencesiyle...” ifadeleri değerlendirildiğinde Türkiye’de yaşayan azınlıklar çevre ülkelerdeki Müslüman ahâlden çok daha fazla haklara sahip olmuşlardır. Burada belirtilmesi gereken husus, çevre ülkelerde yaşayan Müslüman ahâlinin haklarıyla mukayese edilerek bu haklar kabul edilmiş değıildir. Aslında Lozan’la başlayan süreç ve nihayetinde asıl değıişim Türkiye’nin bir İslâm devleti olmasıdır.

Lozan Barış Antlaşması’nın “Azınlıkların Korunması” başlıklı 37-45. maddeleri incelendiğinde şunlar görölmektedir (Sosyal 1989: 95-98):

Türkiye’nin tüm halkı, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt edilmeksizin, yasalar önünde eşittir, yaşam ve özgürlükleri güvence altındadır.

Medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklar, genel hizmetlere kabulünde ve terfilerde hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmayacaklardır.

Ticari ilişkilerinde, din, basın ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe hiçbir sınırlama olmadan kullanabileceklerdir.

Mahkemede kendi dillerini sözlü kullanmalarında kolaylıklar sağlanacaktır.

Eğitim, kültürel, dini yaşam, sosyal vb. kurumlar kurulması ve işletilmesinde Türk yurttaşlara uygulanan aynı imkânlardan faydalanacaklardır. Devlet imkânlarından yararlanma noktasında hakça pay alacaklardır.

Kendi hafta tatillerinde, mahkemelerde hazır bulunmak ya da bir yasal işleme tabi tutulmaktan kaçınırlarsa bir hak kaybı olmayacaktır.

Aile ya da kişi statüleriyle ilgili meselelerin çözümlenmesinde törelerine uygun hükümlerin konulması kabul edilmiştir⁷.

Kiliseler, Havralar ve öteki dinsel kurumlar ve mezarlıklar güvence altındadır.

⁷ 17 Şubat 1926 Medeni Kanununun kabulü ve devam eden hukuk inkilâbı azınlıkların bununla ilgili haklarından vazgeçmelerini beraberinde getirmiştir. Böylelikle törelerine uygun yeni hukuksal düzenlemeler yapılmasına gerek kalmamıştır. Zira azınlıkların gönülden kabul edeceği bir hukuki düzene geçilmiştir.

Bütün bu hakların yanı sıra tüm vatandaşların hukuk devrimi ile aynı hukuk düzenine tabi oldukları düşünüldüğünde Türkiye’de yaşayan azınlıklara devlet kuşu konmuş dense yeridir.

II. VI. Altıncı Madde: Tam İstiklâl

Bir ülkenin her türlü gelişebilmesinin en öncelikli şartı, tam bağımsız ve hür olabilmesidir. Millî Mücadele’nin başarıyla tamamlanması neticesinde Lozan Barış Antlaşması ile –halledilemeyen pek çok mesele kalsa da– tam bağımsız bir ülke olma yolunda sonuç alınmış, siyâsî, adlî, mâlî ve sâir kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Böylelikle Türkiye, ayağındaki prangalardan kurtulabilmiştir. Lozan’da Osmanlı Devleti’nin borçlarının ödenmesi konusunda uzlaşmış ve üzerimize düşen kabul edilmiş ve böylelikle borçlar tasfiye edilmiştir. Bu anlamda Mîsâk-ı Millî’nin altıncı maddesinin layığıyla yerine getirildiği söylenebilir.

SONUÇ

Mîsâk-ı Millî, milletin vicdanından doğan, milletin şahs-ı manevisinin, sulh deyince nasıl olması gerektiğinin ifadesidir. Erzurum ve Sivas Kongre kararlarının temelini teşkil ettiği Osmanlı Mebûsân Meclisi üyelerince oluşturulan bir heyet tarafından kaleme alınan ve ittifakla bütün Mebusların kabul ve tasdik ettiği Türk Millî Mücadele’sinin, İstiklâl Harbi’nin mücadele programıdır. Aynı zamanda Türkiye’nin istiklâl ve istikbalinin de kuruluş ve kurtuluş reçetesidir. Canlı ve hayat-dâr bir metindir. Bugün ve yarın millî birlik ve beraberliğin, nasıl ve ne şekilde tesis edildiğini ve edilebileceğini ancak böylelikle bölünmez bir bütün olunabileceğinin de ifadesidir. Bugün Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunun bir kısmında yaşanan, Irak sınırında hiç eksik olmayan terörün yok edilebilmesinin önemli bir yolu da, Mîsâk-ı Millî’nin birinci maddesinde yer alan “...*dînen, örfen/irfânen, emelen müttehid ve yekdiğerine karşı hürmet-i mütekâbile ve fedakârlık hissiyyâtıyla meşhûn ve hukuk-i ırkiyye ve ictimâiyeleriyle şerâit-i muhîtiyyelerine tamamıyla riâyetkâr...*” şeklindeki içeriğinin layığıyla uygulanabilmesindedir.

İstiklâl Harbi’nin başarıyla tamamlanıp yeni Türkiye Devletinin kurulmasıyla Mîsâk-ı Millî tamama ermiş değildir. Lozan’dan arta kalan meseleler, başka bir deyişle Mîsâk-ı Millî’nin uygulanamayan kısımları –o dönem şartlarında kabul edilmek zorunda kalınan ve Mîsâk-ı Millî’den verilen tavizler– yeri ve zamanı geldikçe Türkiye Cumhuriyeti’nin kuvvet ve kudretiyle doğru orantılı olarak birer birer kısmen veya tamamen çözülmektedir. Hatay ve Boğazlar ile Kıbrıs bunun başlıca kanıtlarıdır.

Mîsâk-ı Millî sınırlarının gerçekleştirilememiş en önemli kısmını teşkil eden Türkiye’nin güney sınırlarında problem ve dram devam etmektedir. Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil (Osmanlı Devleti’nin Musul Vilayeti)

bölgesinde yaşananlar ve yine Suriye'nin bugün içler acısı durumu ortadadır. Bölgeye Türkiye'nin devamlı insânî yardımları ve zaman zaman Kuzey Irak'a yapılan askerî harekâtlar ve bugün devam eden Kuzey Suriye'deki askerî harekât Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli uğraş alanlarından. Bütün bu bölgeler mütâreke hudûdu dâhilinde olan yerlerdir. Mîsâk-ı Millî sınırlarını gösteren haritalarda genellikle –ders kitapları dâhil- Suriye topraklarında kalan bölge gösterilmemektedir. Bu da Mîsâk-ı Millî sınırlarının yanlış öğrenilmesi sonucunu doğurmaktadır. Genellikle herkes tarafından Mîsâk-ı Millî sınırlarına dâhil olarak güney hudûdumuz dışında kalan bölgenin sadece Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil olduğu zannedilmektedir. Oysa çok büyük bir bölge de Suriye sınırimız boyunca uzanmaktadır.

Mîsâk-ı Millî sınırlarını gösteren haritalarda orijinalliğe uyulması sağlanmalıdır. Bugünkü Türkiye haritasına ilaveten, Batı Trakya, Batum, Kıbrıs, yakın Ege Adaları, Musul, Kerkük, Süleymaniye, Erbil ve Kuzey Suriye'de kalan kısım olmalıdır⁸.

Mütâreke hudûdu -Irak ve Suriye'de kalan yerler- Türkiye'nin bugün hudutları içerisinde değildir, ancak ilginçtir ki devamlı ilgilenilmek zorunda kalınan bir bölgedir. Türkiye'nin bekası açısından da gereklidir. Lozan'la dışarda kalmış ama dünden bugüne bu hudûd bölgesi için devamlı vicdân-ı millînin ayakta ve heyecanda olduğu görülmektedir. Mütâreke hudûdu içerisinde kalan bu bölgede ahâlinin çoğunluğunu Türkler ve Kürtler teşkil etmektedir. Türk ve Kürtlerle meskûn bölgelerin Türkiye hudutları dışarısında bırakılması, neredeyse geçmiş yüzyılın Türkiye açısından en büyük meselesi olmuştur. Bölgede yaşananlara bakıldığında gelecekte de durumun değişmeyeceği görülmektedir.

Mütâreke hudûdu haricinde olan bölgelerde ise -I. Dünya savaşıyla kaybedilen Araplarla meskûn yerler- Türkiye Lozan Antlaşması ile çekilmek zorunda kaldığından itibaren genelde istikrarsızlık devam etmektedir. Mîsâk-ı Millî'nin bu içeriği irdelendiğinde aslında hedefin geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mütâreke hudûdu dışındaki bölgeler için herhangi bir mücadele verilmemiştir. Mücadelenin asıl alanını Mondros Mütârekesi imzalandığında mütâreke hudûdu dâhilinde kalan bölgeler oluşturmaktadır. Buraların ayrılmaz bütünlüğü esastır.

Mîsâk-ı Millî'nin içeriği çoğu kez eksik aktarımlarla verilmektedir. Ders kitaplarında –sınıf düzeyine uygun şekilde- temel metinleri tam metin olarak vermemek ciddi bir sıkıntıdır. Bu durum öncelikle uzun metinleri okumak ve anlamaya çalışmaktan uzak ve çabuk sıkılan nesilleri ortaya çıkar-

⁸ 1921 yılındaki haritalarda burada verilen bölgeler yer alırken, daha sonraları ve günümüzdeki haritalarda genelde Kıbrıs, yakın Ege Adaları ve Suriye'de kalan bölge yer almamaktadır.

maktadır. Tefekkür eden, muhakeme eden, fikir eden üreten yeni nesillere ihtiyacımız vardır.

Millî kültürümüzün ve varlığımızın temelini teşkil eden tarihî ve edebî metinlerde, başta Mîsâk-ı Millî’de –İstiklâl Marşımız bile dâhil– yer alan pek çok kelimenin yaşayan Türkçe’de yer almaması fark edilemeyen en büyük tehlikelerden birisidir. Varlık ve bekamızı ilgilendiren temel metinleri anlayamaz olmamız kabul edilemez bir durumdur. Bunun izâlesi için büyük bir eğitim seferberliğine ihtiyacımız vardır.

Öncelikle ders kitaplarında Mîsâk-ı Millî tam metin olarak hem orijinal hâliyle hem de sadeleştirilmiş olarak verilmelidir. Temel metinleri tefekkür ederek okumakla ancak içerikleri hakkıyla anlaşılacaktır. Böylelikle yaşayan Türkçe’de yer alan kelime hazinemiz de zenginleşecek; Türkiye’nin istiklâl ve istikbâlinin esasları layıkıyla idrak edilecektir.

KAYNAKLAR

- *Meclis-i Mebûsân Zabıt Ceridesi*, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, Cilt 1, 17 Şubat 1336 (1920).
- *TBMM ZC*, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt 2, 24 Nisan 1336 (1920).
- *TBMM GCZ*, Devre: 1, İçtima Senesi: 3, Cilt 3, 27 Şubat 1339 (1923).

- *Yeni Gün*, 17 Şubat 1336 (1920), nr. 333, s.2.
- Akgül, L. H. (2005). I. dünya savaşı ve Türk ulusal bağımsızlık savaşımı içinde Batum. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1), 116-140.
- Atatürk (1996). *Nutuk*. C. III. İstanbul: MEB Yayınları.
- *Atatürk'ün bütün eserleri (1919-1920)*. C. 6, İstanbul: Kaynak Yayınları. 2003.
- Bakan, M. (2008). Milli mücadele yıllarında elviye-i selase ve Batum. *Electronic Turkish Studies*, 3(7), 733-748.
- Bayraktar, B. (2017). Kuruluşundan günümüze Türkiye Cumhuriyeti devleti'nin iç ve dış politikasını belirleyen temel program: misâk-ı millî. *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı (93)*, 264-277.
- Bıyıklıoğlu, T. (1981). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*. C. I, Kent Basımevi.
- Gülmez, N., Akdeniz, M. (2017). Batı Trakya. *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı (93)*, 1132-1141.
- Güven, C. (2012). *Millî mücadele'de Mustafa Kemal paşa'nın yabancılarla temas ve görüşmeleri (Asker, Siyasî Temsilci ve Gazeteciler)*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- İğdemir, U. (1999). *Sivas kongresi tutanakları*. Ankara: TTK Yayınları.
- Memiş, E., Köstüklü, N. (2000). *Yeni ve yakın çağda Türk dünyası*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- *Millî egemenlik belgeleri*. Ankara: TBMM Basımevi. 2015.
- Parlatur, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Soysal, İ. (1989). *Türkiye'nin siyasal andlaşmaları (1920-1945)*. C.I, Ankara: TTK Yayınları.
- Tanör, B. (1998). *Türkiye'de kongre iktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tengirşek, Y. K. (2001). *Vatan hizmetinde*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.